

“Prenga xascú ço qui millor li és de mon dit”.
Creació, recepció i representació de la
literatura medieval

Coordinat per MERITXELL SIMÓ

Edició de GEMMA AVENOZA, ANTONIO CONTRERAS, GLÒRIA SABATÉ i LOURDES SORIANO

cilengua

SAN MILLÁN DE LA COGOLLA
2021

Todos los artículos publicados en esta obra han sido sometidos a un proceso de evaluación por pares.

COMITÈ CIENTÍFIC

Vicenç Beltran Pepió (Sapienza Università di Roma)
María del Rosario Aguilar Perdomo (Universidad Nacional de Colombia)
Carmen Elena Armijo Canto (Universidad Nacional Autónoma de México)
Anna Bognolo (Università di Verona)
Gloria Chicote (Universidad Nacional de La Plata)
María Luzdivina Cuesta Torre (Universidad de León)
Isabel de Barros Dias (Universidade Aberta de Lisboa)
María Xesús Lama López (Universitat de Barcelona)
Susan L'Engle (Saint Louis University, Vatican Film Library Department)
Pilar Lorenzo Gradín (Universidade de Santiago de Compostela)
José Manuel Lucía Megías (Universidad Complutense de Madrid)
Anna Maria Mussons (Universitat de Barcelona)
Maria Ana Ramos (Universität Zürich)
Rafael Ramos Nogales (Universitat de Girona)
Harvey L. Sharrer (University of California Santa Barbara)
Albert Soler Llopart (Universitat de Barcelona)
Lourdes Soriano Robles (Universitat de Barcelona)
Cleofé Tato García (Universidade da Coruña)

COMITÈ ASSESSOR

María del Rosario Aguilar Perdomo, Mariña Arbor, Anna Alberni, Carmen Elena Armijo Canto, Carme Arronis, Fernando Baños, Vicenç Beltran, Hugo O. Bizzarri, Julia Butiñá Jiménez, José Manuel Cacho Bleuca, Mariano de la Campa, Isabel Clúa Ginés, Márcio Ricardo Coelho Muniz, Esther Corral, María del Mar Cortés Timoner, María Luzdivina Cuesta Torre, Antonio Chas Aguión, Isabel de Barros Dias, Charles B. Faulhaber, Anna Fernández, Aviva Garribba, Fernando Gómez Redondo, Helena González, Daniel Gutiérrez Trápaga, Alejandro Higashi, María Xesús Lama López, Magdalena León, Karla Xiomara Luna Mariscal, Lluïcia Martín Pascual, Josep Lluís Martos, Rafael M. Mérida Jiménez, Annalisa Mirizio, Filipe Alves Moreira, Anna Maria Mussons, Veronica Orazi, Gemma Pellissa, Óscar Perea Rodríguez, Joan M. Perujo, Isabel de Riquer, Rafael Ramos, Antoni Rossell, María Sanz, Joseph T. Snow, Harvey L. Sharrer, Isabella Tomassetti, Gema Vallín Blanco, Aurelio Vargas Díaz-Toledo, Andrea Zinato

© Cilengua. Fundación San Millán de la Cogolla

© de la edición: Meritxell Simó, Gemma Avenozza, Antonio Contreras, Glòria Sabaté, Lourdes Soriano

© de los textos: su autor

I.S.B.N.: 978-84-18088-13-1

D. L.: LR 1031-2021

THEMA: DCF, DCQ, DSG, DSBB, DSC, DSK, HBLC1

Impresión y maquetación: Solana e Hijos Artes Gráficas, S.A.U.

Impreso en España. Printed in Spain

A la memòria de Gemma Avenoza

NOVES PROPOSTES DE LECTURA A PARTIR DE L'ELABORACIÓ D'UNA EDICIÓ SINÒPTICA DE LES POESIES D'AUSIÀS MARCH

Llúcia MARTÍN PASCUAL
Universitat d'Alacant

Resum: L'avanç en les noves tecnologies ens permet, cada vegada amb més intensitat, accedir a procediments que fins ara resultaven molts costosos de realitzar, com ara, l'elaboració d'una edició sinòptica completa de les poesies d'Ausiàs March on tenen cabuda tots els testimonis que contenen l'obra. En el cas del poeta valencià estem davant de 14 manuscrits i cinc edicions cincenistes, sense comptar les traduccions a l'espanyol del segle XVI. Com a exemple de la utilitat de l'edició sinòptica ens centrem en la poesia 112 *Cobrir no puc la dolor que em turmenta* i oferim una introducció a la problemàtica de la transmissió textual, manuscrita i impresa, així com també algunes de les lectures i variants més representatives.

Paraules clau: Ausiàs March, poesia, edició sinòptica.

Abstract: The advances in new technologies allow us, with increasing intensity, access to procedures that were costly to perform, such as the elaboration of a complete synoptic edition of the poems of Ausiàs March, and study all the testimonies that contain the works. In the case of the Valencian poet we have 14 manuscripts and five 16th century editions. Else, there are five editions with the translation in Spanish of the sixteenth century. As an example of the usefulness of the synoptic edition we focus on poetry 112 *Cobrir no puc la dolor que em turmenta* and we offer an introduction to the problems of textual transmission, handwritten and printed, as well as some of the readings and more representative variants.

Key words: Ausias March, poetry, synoptic edition.

Les poesies d'Ausiàs March es conserven en 14 manuscrits i 5 edicions cinc-centistes.¹ Els cançoners marquiens, datats entre finals del segle xv i la primera meitat del xvi presenten dues tipologies: una recopilació de caràcter miscel·lani amb diferents autors –que ens permet també estudiar el context poètic en què es copien les obres del valencià– i una altra que es pot considerar el model de cançoner d'autor, més propi del segle xvi. Respecte les impressions de les poesies, a excepció de l'*editio princeps*, una antologia de 46 poesies amb la corresponent traducció al castellà, impresa el 1539,² la resta contenen l'obra completa (o quasi) on s'ha donat un procés de reordenació que té a veure amb les lectures renaixentistes i petrarquesques dels cercles cultes valencians i barcelonins de la primera meitat del segle xvi.³

Davant de tota aquesta extensa i complexa tradició textual,⁴ a la qual encara caldria afegir les traduccions castellanes del segle xvi,⁵ i encara que comptem amb tres edicions crítiques de la poesia de March,⁶ és molt útil disposar d'una edició sinòptica⁷ que permeta el tractament comparatiu de totes les lectures poètiques contingudes en els testimonis que les conserven.

1. La relació completa dels testimonis de la poesia de March, l'edició digital dels Cançoners i les corresponents transcripcions es poden consultar en el web <http://www.cervantesvirtual.com/portales/ausias_march/> [03/10/ 2019].
2. El darrer i aclaridor treball sobre la formació de l'edició de 1539 es de Josep L. MARTOS, «Antígraf i testimonis de l'editio princeps d'Ausiàs March: notes per a un stemma codicum», *eHumanista/IVITRA* 15 (2019), pp. 77-88. Vegeu també *La primera edició valenciana de l'obra d'Ausiàs March (1539)*, 2 vols., ed. de Vicent J. ESCARTÍ, València, Fundació Bancaixa - Universitat de València - Generalitat Valenciana - Biblioteca Nacional, 1997 i Maria Mercè LÓPEZ-CASAS, «La recepció d'Ausiàs March al segle XVI: l'edició de Romani (1539)», *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 34 (2003), pp. 79-110.
3. Albert LLORET, *Printing Ausiàs March: Material Culture and Renaissance Poetics*, Madrid, Centro para la Edición de los Clásicos Españoles, 2013.
4. La tradició textual marquià ha generat una sèrie ben extensa d'estudis sobre els diferents cançoners manuscrits i impresos o bé sobre poesies particulars. Citem, sense perjudi de fer referència a d'altres treballs particulars i per la seua voluntat d'estudi global, el treball de Vicenç BELTRAN, *Poesia, escriptura i societat: els camins de March*, Castelló/Barcelona, Fundació Germà Colón Domènech / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
5. Edicions impreses entre 1539 i 1579, que es poden consultar en el web <http://www.cervantes-virtual.com/portales/ausias_march/bibliografia/#traduccions> [03/10/ 2019].
6. *Les obres d'Auzias March*, 2 vols., ed. d'Amadeu PAGÈS, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1912. [Edició facsimil: València, Consell Valencià de Cultura, 1991, 19952]; *Poesies*, 5 vols., ed. de Pere BOHIGAS, Barcelona, Barcino (Els Nostres Clàssics, 71-73, 77 i 86), 1952-9. [Nova edició revisada per Amadeu J. Soberanas i Noemí Espinàs, Barcelona, Barcino, 2000 (Els Nostres Clàssics, col·lecció B, 19)] i la tercera i més recent *Obra completa*, 2 vols., ed. de Robert ARCHER, Barcelona, Barcanova, 1997.
7. Fruit del projecte d'investigació *Edición sinóptica de las poesías de Ausiàs March March a partir de todos sus testimonios manuscritos e impresos en sus contextos literarios* (FFI2014-52380-C2-1-P).

Per tal de dur a terme l'edició sinòptica s'ha de disposar de les transcripcions de tots els manuscrits⁸ i impresos,⁹ preferiblement amb uns criteris paleogràfics tot i intentant conservar l'aspecte de l'original.¹⁰ L'ordenació de les poesies difereix en cada testimoni, per la qual cosa cal elaborar una taula d'equivalències entre les poesies contingudes en els diferents testimonis i l'ordenació considerada canònica des de l'edició de Pagès de 1912. Una vegada disponibles les transcripcions en format electrònic, obtenir l'edició acarada dels textos ha necessitat de l'aplicació d'una sèrie de marques i del desenvolupament d'unes tècniques que fins ara no eren usals en filologia. De manera breu, les característiques del projecte d'edició sinòptica són les següents :

1. El volum de textos transcrits que s'han de processar és realment considerable: 128 poesies de llargària en alguns casos ben extensa en 19 testimonis. No sempre la totalitat de les poesies es troben en tots els testimonis, tanmateix el volum és molt elevat.
 2. Es considera l'estrofa com la unitat base de l'estructura textual, així podem acarar poesies que fins i tot es conserven incompletes. Amb aquesta finalitat, s'ha creat un banc de dades amb totes les estrofes de què es disposa, a més de tenir en compte les rúbriques, una informació que interessa conservar tot i ser obra del copista. En el cas que manquen una o més estrofes d'una poesia, s'assenyala l'absència amb unes convencions. També es marquen els casos en què hi ha alguna estrofa afegida, per exemple la poesia 68.¹¹ En el cas de poesies factícies, és a dir, aquelles que es componen de fragments poètics procedents d'altres composicions, s'ha establert un sistema de marques que permet localitzar cada fragment.¹² Finalment, en el
8. Les transcripcions dels manuscrits es poden consultar al web <http://www.cervantesvirtual.com/portales/ausias_march/bibliografia/#manuscrits> [03/10/ 2019].
 9. Dels impresos a transcriure hem triat els següents exemplars. Edició *a* (1539), Biblioteca Nacional R/10300; edició *b* (1543) Biblioteca de Catalunya, sig. Bon.10-III-22, amb algunes consultes amb l'exemplar R-3192 de la BNE i Ye862 de la BNF; edició *c* (1545) Biblioteca de Catalunya, sig. 11-V-57, edició *d* (1555) Biblioteca de Catalunya Bon 10-I-4, i edició *e* (1560) Biblioteca de Catalunya, sig. 11-V-54.
 10. Ens referim a la disposició del text, rúbriques, anotacions, correccions de mà del copista o mans alienes.
 11. Es tracta de la poesia «No'm pren així com al petit vailet», que té una versió de 20 versos copiada en la major part de testimonis i una altra de 28 que apareix en els impresos de 1555 i 1560.
 12. Un exemple de poesia factícia el trobem en la composició «Sens lo desig / de cosa desonesta» inclosa en l'edició de 1539. Aquesta poesia és la número 33 de l'ordenació establerta per Pagès, si bé la versió de 1539 està formada pels versos 1-8, 17-40 de la poesia 33 més els versos 1-40 de la poesia 16, conjunt que forma una composició factícia de 80 versos.

tractament de les poesies 27¹³ i 29-30¹⁴ s'ha optat per seguir les versions considerades canòniques.

3. Hem aplicat a les transcripcions unes marques senzilles que permetran convertir-se en codis per al posterior acarament dels testimonis i la disposició en paral·lel.
4. S'indica l'ordenació considerada canònica de les poesies de March (edició de Pagès de 1912) a més de l'ordenació que presenta cada poesia en el testimoni concret.
5. S'ha utilitzat el programari que ens ofereix el sistema LaTeX.

Els textos de les composicions poètiques, processats i etiquetats, formen el conjunt a partir del qual, cada usuari podrà configurar la seua recerca i crear l'edició sinòptica de la poesia o les poesies en els testimonis que desitge estudiar, bé en tots els disponibles o fer-ne només una tria. Això permetrà acarar poema per poema i realitzar una sèrie de combinacions a criteri de l'usuari que poden ser infinites.¹⁵

Tot i que l'objectiu d'una edició sinòptica no és el d'elaborar una edició crítica, sí que permet observar en major mesura i amb més facilitat la filiació entre els testimonis, i confirmar o no les hipòtesis estudiades per la crítica textual. A més, l'edició sinòptica està revelant-se com una eina extraordinària i còmoda per a l'estudi de l'evolució lingüística de les successives còpies de les poesies marquianes així com també la possible procedència. Quedaria incloure en un futur projecte les traduccions castellanes del segle XVI editades entre 1539 i 1579, que possiblement donarien llum en la interpretació que els traductors fan de la poesia hermètica del valencià, però també permetrà observar la filiació entre aquestes traduccions i els originals catalans-valencians utilitzats.¹⁶

13. La composició «Sobresdolor m'a tolt l'imaginar» té de 44 o 48 versos, segons testimonis que conserven o no l'endreça. A més de la copia completa, els ms. *CDG1* i els impresos *bde* inclouen una versió de 20 versos a partir de l'estrofa «Yo contrafaç nau en golf perillan».
14. En alguns testimonis les poesies 29, l'esparça «Si com lo taur se'n va fuyt pel desert» i la 30 «Vengut es temps que será conegut» apareixen com una sola composició. Hem optat per separar-les i oferir-les segons la tradició consolidada per la crítica.
15. L'accés al formulari que genera l'edició sinòptica es troba disponible al web <http://www.cervantesvirtual.com/portales/ausias_march/edicio_sinoptica/> [03/10/ 2019].
16. Cal afegir a les traduccions castellanes, les anotacions manuals de l'exemplar de 1539 conservat a la Biblioteca de Palacio Real, atribuïdes erròniament a Quevedo (veg. Mercè LÓPEZ-CASAS, «¿Quevedo, traductor de Ausias March?», en *Iberia cantat. Estudios sobre poesía hispánica medieval*, eds. Juan CASAS RIGALL i Eva Mª DÍAZ MARTÍNEZ, Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, 2002, pp. 555-588) i una traducció inèdita manuscrita conservada en el ms. 1131 de la BNE. També són interessants els escolis que trobem en l'exemplar de la BNE R-3192 de l'edició de 1543, en el qual un lector (o possiblement més d'un) anota signifi-

Com a exemple de la utilitat de l'edició sinòptica en l'estudi textual, oferim unes reflexions sobre el text de la poesia 112 en els manuscrits i en els impresos que la conserven i que són *HDG3bcCEde*.¹⁷

El manuscrit *H* (Biblioteca de la Universitat de Saragossa, ms. 210) és possiblement una de les primeres compilacions de l'obra del poeta valencià,¹⁸ juntament amb autors immediatament anteriors en el temps com ara Jordi de Sant Jordi o Pere i Jaume March o bé amb d'altres coetanis. Són poetes que es relacionen amb el cercle cultural del Magnànim i està constatada la presència d'alguns a Nàpols,¹⁹ com ara, Lluís de Recasens, Vila-Rasa o Pere de Torroella, un dels autors que més espai cançoneres comparteix amb Ausiàs March.²⁰ El còdex està datat entre 1461-62, si bé hi ha algunes parts que poden ser posteriors, al voltant de 1468.

El Cançoner de Saragossa conté 79 poesies d'Ausiàs March distribuïdes en tres seccions, algunes incompletes per la manca de fulls. En la primera secció, del fol. 5r al 86v, es contenen la major part de les poesies amoroses més els *Cants de mort*; del fol. 243r al 270v es conté el *Cant espiritual* i algunes poesies morals, la relació de les quals és la següent: «Qui ne per si, ne per virtuts usa (104), «Aquell ateny tot quant atènyer vol» (103), «Qual serà aquell qui fora si mateix» (102), un fragment de «Coratge meu a prendre esforç molt tard» (43) i «Lo tot es poc, ço perquè treballam» (106). Finalment del fol. 295r al 297v trobem copiada a doble columna la poesia «Cobrir no puc la dolor que em turmenta»,²¹ ja pràcticament al final de tot el cançoner.

Caldria destacar el perquè de la incorporació de les poesies morals en el cançoner *H* i que més endavant les edicions de la poesia de March reuniran sota la

cats de mots que no entén o fa la seua pròpia glossa.

17. Hem intentat respondre a un criteri cronològic, d'ací que el manuscrit *C*, còpia de l'edició *c* de 1545 aparega després, com també el ms. *E* datat el 1546, per tant posterior a *b* (1543) i *c* (1545).
18. Seguim la descripció de Jaume TORRÓ, «El cançoner de Saragossa», dins *Translatar i transferir. La transmissió dels textos i el saber (1200-1500)*, eds. Anna ALBERNI, Lola BADIA i Lluís CABRÉ, Santa Coloma de Queralt, Obrador Edèndum, 2009, pp. 379-423.
19. Veg. *Sis poetes de la cort d'Alfons el Magnànim*, edició crítica de Jaume TORRÓ, Barcelona, Barcino 2009. Alguns dels poetes que comparteixen cançoner amb March són Lluís de Requesens, Bernat Miquel, Martí Garcia, Rodrigo Dies, Lluís de Vila-Rasa, Francesc Sunyer.
20. L'obra de Pere de Torroella es conserva juntament amb la de March en el Cançoner *N* (Hispanic Society de Nova York, B2281). També comparteixen espai en els cançoners *AHI* (aquest darrer *descriptus* d'A), *L* i *M*. Veg. Pere TORROELLA, *Obra Completa, poesies en català*, edició crítica de Francisco RODRÍGUEZ RISQUETE, 2 vols., Barcelona, Barcino, 2011.
21. Aquesta poesia incompleta, 360 versos dels 422 que té la versió completa, és l'única composició de tot el manuscrit que es presenta a doble columna. D'altra banda, no tenim arguments per proposar si és una mà diferent de la resta del cançoner.

secció *Cantica moral* (en 1539) o *Obres morals*.²² La inclusió d'unes poesies morals en aquest cançoner,²³ caracteritzades també per una major llargària, és un fet singular en relació per exemple amb el ms. *A* (París, BNF 225)²⁴ que transmet la lírica de March conjuntament amb d'altres poetes coetanis, sense la còpia dels poemes morals. El còdex *N* (Nova York, Hispanic Society 2281) copia les poesies 106 i la 107 després dels *Cants de mort*. D'altra banda, el cançoner *F* (Salamanca 2244) conté les poesies 104, el *Cant espiritual* incomplet,²⁵ les poesies 106 i 107 totes quatre en coincidència amb *H*. En cap d'aquests testimonis, ni tampoc en *ANF* trobem la poesia 112, que, com hem assenyalat, apareix copiada en *H* al final del cançoner, en un quadern segurament afegit posteriorment i només en una versió parcial de 360 versos.²⁶ Serà a partir dels manuscrits del segle XVI quan trobarem el conjunt de les poesies més extenses moralitzants, incloent-hi el *Cant espiritual* complet, fet que ens pot portar a la conclusió que només unes poques d'aquestes poesies tenen una tradició anterior al segle XVI.

El segon testimoni que tractarem és el manuscrit 210 de la Biblioteca Històrica de la Universitat de València, conegut per la sigla *G*, si bé en realitat és un manuscrit factici integrat almenys per 4 parts, estudiat exhaustivament per Josep Lluís Martos,²⁷ i del qual ens interessa la secció *G3*, un quadern que ocupa els

22. L'edició de 1539 inclou en la secció *Cantica moral* quatre *capítulos*, corresponents a les poesies 106, 102, 26 i 100 i precedeixen la secció *Cantica de muerte*. La secció *Obres morals* de 1543 conté les poesies 103, 104, 106, 113, 107, 112, 102 i tanca amb el *Cant espiritual* poesia 105. El mateix grup es repeteix en l'edició de 1545, si bé els impressors encapçalen erròniament les dues primeres poesies com «Obres de mort». Les edicions de 1555 i 1560 contenen en la secció *Obres morals* les poesies següents: 72, 29-30, 32, 31, 26, 41, 57, 121, 103, 104, 106, 113, 100, 108 i tanca la secció la 105, per continuar amb les *Obres de Mort*.
23. Ens referim a aquelles composicions que en la numeració considerada canònica són posteriors al 100.
24. Sí que s'hi copia la poesia 87 «Tot entenent amador mi entenga», també en *H*, tot i que aquesta extensa poesia no es considera tant una obra moral com un discurs poètic on l'autor expressa els fonaments de la seua reflexió amorosa.
25. Versió de 161 versos. Veg. Rafael ALEMANY, «L'anomenat 'Cant espiritual' d'Ausiàs March en els testimonis antics de l'obra del poeta», *Revista Valenciana de Filologia*, 1 (2017) pp. 13-33 i del mateix autor, «La cántica espiritual de la primera edició de las poesías de Ausiàs March», *Avatares y perspectivas del medievalismo ibérico*, coordinación de Isabella TOMASSETTI, San Millán de la Cogolla, Cilengua, 2019, vol. II, pp. 999-1014.
26. TORRÓ, «El Cançoner... art. cit., p. 387, considera la còpia de la poesia 112 més tardana, dins d'un quadern que possiblement es va afegir al cançoner primitiu amb la intenció de copiar més textos, entre els quals la poesia esmentada de March, algunes anònimes i una declaració del duc Joan d'Anjou sobre la interrupció de la batalla a ultrança entre Pedro de sant Esteve i Joan Peyró datada el 1468.
27. Veg. d'aquest autor, «Cuadernos y génesis del Cancionero 01 de Ausiàs March (Biblioteca Universitaria de Valencia Ms. 210)», en Jesús L. SERRANO REYES (ed.), *Cancioneros en Baena, 2: Actas del II Congreso Internacional 'Cancionero de Baena'. In memoriam Manuel Alvar*, Bae-

fulls 92-98 on només es copia la poesia 112. La versió de *G3* no està completa, ja que falten alguns versos, en concret el 147 més una dècima completa, versos 151-160, i també hi observem una certa descurança en l'escriptura evidenciada en errors i versos ratllats. La posició del quadern i la còpia única de la poesia 112 sembla indicar que es va introduir *a posteriori* en un manuscrit ja constituït, tanmateix no resulta explicable el perquè de la posició ni el fet que es deixés un foli en blanc, el 99.²⁸

En el ms. *B* (BNF 479), la poesia 112 apareix incompleta. Aquest manuscrit datat el 1541 va ser copiat per Pere de Vilasaló el 1541 a instàncies de Ferrando Folch de Cardona, almirall de Nàpols i admirador de l'obra de March, qui va patrocinar l'any següent una segona còpia de les poesies del valencià, el ms. *K* (BC 2025) i també l'edició de 1543, impresa a Barcelona en casa de Carles Amorós.²⁹ El manuscrit *B*, ben estudiat des del punt de vista material per Josep Lluís Martos,³⁰ és un dels més extensos en nombre de composicions de March, en concret 122. La poesia que ens ocupa es troba en el f. 139r encapçalada per una rúbrica distintiva, de les poques que trobem en tot el cançonero: *Altres e son de la mort*. Hi manquen la tercera i la quarta estrofa.

La versió més completa de la poesia 112 es conté en el ms. *D* (BNE 2985), amb la rúbrica *De la mort*, en una secció ben diferenciada dels *Cants de mort per la mort de sa muller* que es troben en una altra part del manuscrit. La importància del testimoni rau en la possible condició d'original d'impremta de l'edició de 1543.³¹

na, Ayuntamiento de Baena, 2003, pp. 129-142; «La duplicació de poemes en el cançonero G d'Ausiàs March i el copista *G2b*», *Cancionero General*, 7 (2009), pp. 35-69; «La gènesi del Cançonero G d'Ausiàs March. Les mans dels copistes de G2 i G4», en *Actas del XIII Congreso de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval. In memoriam Alan Deyermond*, eds. José Manuel FRADEJAS RUEDA, Déborah DIETRICK SMITHBAUER, Demetrio MARTÍN SANZ & María Jesús Díez GARRETAS, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2010, vol. 2, pp. 1349-1359.

28. BELTRAN, *Poesia, escriptura*, ob. cit., p. 66. Quan a la datació de *G3*, es considera que la copia és del segle XV, sense especificar, veg. MARTOS, art. cit., 2003, p. 133 i BITECA, a través de la URL <http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/search_ca.html, manid 1745> [03/10/ 2019].

29. LLORET, *Printing Ausiàs March*, ob. cit., pp. 121-122.

30. Josep Lluís MARTOS SÁNCHEZ, «De la filología material a los textos y sus variantes: el proceso de copia del cancionero B de Ausiàs March», *Cultura Neolatina*, 74, 1-2 (2015), pp. 119-142. Del mateix autor, «La estructura codicológica del cancionero B de Ausiàs March», dins *De lagrymas fasiendo tinta... Memorias, identidades y territorios cancioneriles*, ed. Virginie DUMANOIR, Madrid, Casa de Velázquez, 2017, pp. 153-164.

31. Veg. l'estudi de LLORET, *Printing Ausiàs March*, ob. cit., pp. 129 i ss. També Mercé LOPEZ CASAS, «¿El cancionero D de Ausiàs March, un original de imprenta?», dins *Actas del XIII Congreso Internacional Asociación Hispánica de Literatura Medieval (Valladolid, 15 a 19 de septiembre de 2009)*, eds. José Manuel FRADEJAS RUEDA, Déborah DIETRICK SMITHBAUER, Demetrio MARTÍN SANZ & María Jesús Díez GARRETAS, Valladolid, Asociación Hispánica de Literatura Medieval, 2010, vol. 2, pp. 1181-200.

La resta de testimonis impresos i manuscrits que presenten la poesia 112 són les edicions de 1543 i 1545, la còpia manuscrita d'aquesta darrera, el ms. *C* (Escorial L.iii.36),³² el manuscrit *E* (BNE 3695), copiat per Jeroni Figueres el 1546³³ i finalment les dues edicions de 1555 i 1560.³⁴ Totes aquestes versions de la poesia 112 són completes, a excepció de l'edició de 1545 en què falten dues estrofes (vv. 171-190) segurament per descurança dels impressors, error que reproduceix el manuscrit *C*. En les edicions de 1555 i 1560 la poesia 112 apareix completa i copiada en el grup dels *Cants de mort* al final del llibre, concretament es tracta de la darrera composició de l'imprés.³⁵ Aquestes dues edicions presenten una ordenació diferent d'algunes estrofes de la poesia a partir del vers 360.

La composició 112 és una extensa reflexió sobre la mort. A diferència dels *Cants de mort*, el grup de poesies comprés entre els números 92-97, no hi ha referències a una persona morta, ni té l'estructura d'un plany. En aquest cas es mostra el dolor que causa la mort, l'anihilació, el no-res, la manera d'afrontar, amb por, el fet imponderable. La reflexió gira al voltant del poder de la mort com a anul·lació dels béns aconseguits en vida i, per a aquells qui creuen en els béns materials serà més dolorosa la separació. Tanmateix, qui té la voluntat unida amb Déu, no temerà la mort.

La composició, de 422 versos, és la segona més extensa del cançoner de March després de la 106, que conté 488 versos. Com és habitual en els poemes de contingut moral, March usa la dècima, una estrofa de 10 versos que té una estructura rítmica pròpia de les octaves: ABBACDDC més dos versos com a codolada que rimen entre ells EE. Podem veure en el següent quadre els testimonis conservats i les condicions:

32. Veg. sobre la confecció d'aquest manuscrit el treball de Josep Lluís MARTOS SÁNCHEZ, «Ausiàs March en Italia: variantes y contextos de un "codex descriptus"», *Revista de poètica medieval*, 28, 2014, pp. 265-294.
33. Estudiad per Maria Mercè LÓPEZ CASAS, «De los impresos al cancionero *E* de Ausiàs March», dins *Del impreso al manuscrito en los cancioneros*, ed. J. L. MARTOS, Alcalá de Henares, Centro de Estudios Cervantinos, 2011, pp. 171-86.
34. Veg. Maria Mercè LÓPEZ CASAS, «Las variantes de imprenta en la edición d de Ausiàs March (Valladolid 1555)», en *La poesía en la imprenta antigua*, ed. Josep Lluís Martos, Alacant, Publicacions de la Universitat d'Alacant, 2014, pp. 79-94, i de la mateixa autora, «Claudi Bornat, editor d'Ausiàs March? Estudi material d'un cançoner imprés», *e-Humanista/IVITRA*, 13 (2018), pp. 472-488.
35. El desplaçament d'aquesta poesia al grup dels *Cants de mort*, juntament amb la composició 107, ens du a la hipòtesi que les poesies de mort, primerament concebudes com composicions dedicades a la mort de la dama, amb un marcat sentit d'èlegia amorosa, van desplaçant-se cap a una consideració més moral en els testimonis més tardans.

<i>H</i>	295ra-297vb	360 versos
<i>G3</i>	92-98	412 versos
<i>B</i>	139r-146r	402 versos
<i>D</i>	152v-162v	422 versos
<i>b</i>	156r-166r	420 versos
<i>c</i>	159v-166v	400 versos
<i>C</i>	215v-224r	400 versos
<i>E</i>	25r-31v	422 versos
<i>d</i>	205r-215r	422 versos
<i>e</i>	198r-207r	422 versos

Els testimonis que presenten rúbrica són els següents:

G3: Cobles fetes per mosen ausias march de la mort

B: Altres e son de la mort

D: De la mort

E: Mossen Ausiàs March

de : De mort, Canto VIII

D'altra banda, *BDEG3de* presenten una tornada (versos 421-422) dedicada a la Mare de Déu amb algunes diferències:

B:

Mare deu e aduocada mja

Fes ab ton fill que misericodiam sia

G3/D i *E* :

Mare dedeu / aduocada mja

fes ab ton fill / que piados mesia

que coincideix amb els impresos *d* (1555) i *e* (1560):

Mare de Deu / aduocada mia

fes a ton fill / que piados me sia.

Oferim a continuació alguns exemples de variants:

Versos 3 i 4

- lectura d'*H*
yo li graesch com santenciom obre
volent del mon traurem sens dar menpenta
- lectures de *G3 DEbcCde*
lo camj pla / deperdrel uidam hobre
etraurem uol / del mon sen dar enpenta
- ^olectura de *B*
Lo cami pla de perdre vidam obre
Mas lanegant lam tol sens dar empenta

Vers 10

e no se com yo faça obra noua *HBDE*
eyo nose / com faca hobra noua (una lleugera variant en *G3*)

Vers 21

Quj pot saber quant al mon est noible *H*
Qui pot saber / quant est abomjnabble *G3Dbc* (en *B* aquesta estrofa ha desaparegut)
Qui pot saber / quant est a tots orrible *Ede*

Versos 75 i 76

- Lectura de *HG3BDEbcCde*
dones dolor ab delits acostada
lo quj la sent no coneix que tal sia
- Tanmateix, en *H*, al final de l'estrofa apareixen dos versos més que semblen restituir o corregir la lectura anterior. Aquesta variant no torna a aparéixer en cap altre testimoni:
Dones dollor de tot delit lunyada
e ta dolor sens delit es sentida

Versos 195-200

- lectura d'*H*
Pux altra ffy sens virtut els han feta
En gran risch ve / no peresque llur acte

O uesillant sta sens ferm contracte
 Lo qual nos ferm sens la carn be restreta
 Ffentli iaqujr / la por que la mort porta
 Per actes tants fins abit ne reporte

- lectura de *B*
 Puys altra fi sens virtuts ells an feta
 En gran risch ve no peresca lur acte
 O vaçillant sia sens ferm coratje
 Lo qual nos ferm sens tenjr car secreta
 Ffent li jaquir la port qua mort aporta
 Per actes tants fins quabit ne reporta
- lectures de *G3DEbcCde* (amb algunes variants : *volar* per *voler* en *D*
 puix que lur fi / en mans daltri an messa³⁶
 uolent degast / honor euana fama
 lur bon uoler / penga deflaqua rama
 com delur fer / james en paguatessa
 molt fan per poch / eaquell poch lo<s> tolen
 los jgnorants / y los qui enueja colen

Vers 271

- lectura de *HB*
 Qual seraquell que la mort mes la greuja
- lectura de *G3DEbcde*
 Qui pora dir / que la mort mes lagreuge

Hem oferit unes breus notes respecte les variants de la poesia 112 que apareixen en els testimonis que la contenen. La pràctica totalitat de les variants, així com també la reordenació de les estrofes finals que apareix en els impresos més tardans hauria de ser objecte d'un estudi més complet que les dimensions d'aquesta publicació no permeten i que podria reafirmar les observacions assenyalades.

La poesia 112 està copiada en *HG3BDEbcCde*. La versió *H* només conté 360 versos, en *B* i *G3* falten algunes estrofes com també en *c* (no en *b*), possible error dels impressors, omissió que reproduceix *C*. Les edicions *de*, com ja s'ha advertit,

36. La lectura del vers *e puix que lur / filla'n mans d'altri han mesa* sembla un error d'impremta en *bc* que es repeteix en *C*.

tenen una ordenació diferent d'estrofes a partir del vers 360, excepte la darrera i la tornada que coincideixen amb la resta de testimonis.

Respecte les relacions entre testimonis, el més habitual és trobar en *H* algunes lectures úniques (versos 3 i 4, vers 10 i versos 195-200), si bé en algun cas la variant es retroba en *B*, per exemple el vers 271. D'altra banda, *B*, mancat de dues estrofes, és un manuscrit que sol tenir discrepàncies. *H* i *G3*, els manuscrits del segle xv no solen coincidir en les lectures, per tant, es pressuposa que hi ha dues vies diferents de transmissió de la poesia. El manuscrit *D* sembla no haver tingut com original ni *H* ni *B*, sinó un altre més proper a *G3*. No hem trobat elements que contradiguen la relació entre *D* i les edicions *bc* i per tant el possible ús com a original d'impremta del cançonier *D*. El manuscrit *E* de 1546 corregeix algunes lectures que retrobem en les edicions de 1555 i 1560.

Aquestes notes provisionals han estat possibles gràcies a l'elaboració de l'edició sinòptica de les poesies d'Ausiàs March, una eina de consulta a l'abast dels estudiosos que pot complementar els treballs fets fins ara sobre la tradició textual marquiana i ajudar a preparar, com ja s'ha dit diverses vegades, un *stemma* de cada poesia.